
معرفی کتاب

درباره لیزا^۱ و داستان‌های فبک

حمیده بحرینی

داستان‌های فبک طوری طراحی می‌شوند که بتوانند در حلقه گفت‌وگوهای فلسفی به‌عنوان ابزاری برای تفکر خلاقانه و کشف دیدگاه‌های کودکان و نوجوانان از آنها استفاده شود. هدف نویسندگان این‌گونه داستان‌ها، ایجاد زمینه‌ای برای گفت‌وگوشنود و طرح مسئله است تا از این طریق مخاطب کودک و نوجوان خود را به‌سمت تجزیه و تحلیل مسئله، ارائه نظر، دفاع از رأی خود به شیوه‌ای مستدل و درنهایت کشف راه‌حل سوق دهد. مهم‌ترین عنصر در این فرایند، خود گفت‌وگوشنود و جریان بحث است، به این معنا که هیچ پاسخ آماده و شسته‌رفته‌ای از قبل مشخص نشده است. در این قبیل داستان‌ها، مفاهیمی گنجانده شده است که رنگ و بوی فلسفی دارد. اما اجازه بدهید قبل از آنکه هر تصویری راجع به معنای فلسفی وارد ذهن شما شود، بگویم فلسفه و فلسفی در اینجا فقط به معنای فراتر رفتن از سطح ظاهری پدیده‌ها و موضوع‌ها است. فلسفه به معنای رویکرد است، روشی برای فهم عمیق‌تر مسائل که کاملاً وامدار روش سقراطی است. وقتی می‌گوییم مفاهیمی با رنگ و بوی فلسفی، یعنی مفاهیمی که به مخاطب اجازه می‌دهد کندوکاو کند،

1. Lisa

مسئله را واکاوی کند، جوانب آن را بسنجد و بکوشد آن را از زوایای متفاوت بنگرد. نگاه از زوایای متفاوت به یک موضوع، به آن وضوح می‌بخشد؛ و این امکان‌پذیر نمی‌شود مگر با گفت‌وگو. جریان گفت‌وگو، با طرح مسئله آغاز می‌شود و با پرسش و پاسخ‌های مکرر، راه خود را به سوی هدف نویسندگان که ایجاد زمینه‌ای برای تحلیل و دلیل‌آوری است، باز می‌کند. پیش‌فرض این روش این است که تفکر در جریان گفت‌وگو اتفاق می‌افتد و در مسیر این جریان است که پاسخ به‌دست می‌آید. به همین جهت است که گاه در جریان گفت‌وگو می‌بینیم افراد اعتراف می‌کنند که خودشان هم نمی‌دانستند پایان کار به کجا ختم می‌شود و چه پاسخی به‌دست می‌آید. طرح سؤال است که تعیین‌کننده است.

داستان *لیزا*، داستان لیزا و دوستانش است که در یازده فصل و بیست‌وشش قسمت نوشته شده است. محور اصلی موضوعات کتاب، کندوکاوهای اخلاقی^۱ است؛ و مسائل طرح شده در کتاب شاید شبیه مسائلی باشد که برخی از ما در دوره بلوغ فکری با آنها مواجه شده یا دست و پنجه نرم کرده باشیم. اما نکته مهم، نگاه نویسندگان به موضوع است و اینکه معلم در حلقه گفت‌وگوهای فلسفی چه نوع استفاده‌ای از آن در طرح بحث‌های دیگر می‌کند. شخصیت‌های داستان – لیزا و دوستانش – می‌کوشند از مسائل پیرامونشان سردرآورند و مستقل بیندیشند. برای نمونه، در فصل اول کتاب، این مسئله برای بچه‌ها ایجاد شده است که آیا می‌توانیم حیوانات را نه به‌خاطر نیاز، بلکه از سر تفریح، بکشیم؟ آیا حیوانات حقی دارند؟ چه مجوزی برای شکار آنها داریم؟ یکی می‌گوید اگر تعدادشان زیاد باشد، می‌توانیم هر قدر خواستیم شکارشان کنیم. دیگری می‌گوید ملاک زیادبودن چیست؟ آیا با ملاک زیادی می‌توان هر جاننداری را بی‌جان کرد؟ آیا این معیار در مورد انسان‌ها هم

1. Ethical enquiry

صادق است؟ حالا اگر تصمیم بگیریم حیوانات را شکار نکنیم، جایگزین غذای ما چیست؟ و...

یا در جای دیگر، یکی از بچه‌ها از پدرش می‌پرسد «سؤال چیست؟». پدر به پرسش که درباره ماهیت سؤال است، با سؤال دیگری پاسخ می‌دهد؛ می‌پرسد: «وقتی سؤال می‌پرسی، چه حالی داری؟» او می‌گوید: «حالت سردرگمی». پدر دوباره می‌پرسد: «و وقتی پشت میز می‌نشینی؟». می‌گوید: «گرسنگی». و خود به این کشف ذهنی می‌رسد که پس وقتی سؤالی می‌کنم، مسئله‌ای دارم و پدرش با مثالی، رابطه مسئله با سؤال را مثل کوه یخ و نوک آن که از آب بیرون زده است، می‌داند. گاه بچه‌ها از تفاوت‌های ظریفی که میان مفاهیم وجود دارد، سؤال می‌کنند یا از معنای متفاوت یک لفظ؛ برای مثال، در جایی بچه‌ها از معنای «خوب» در کاربردهای مختلف می‌پرسند و اینکه این لفظ در ترکیب «غذای خوب»، «رفتار خوب» و «چشم خوب» و ... آیا به یک معنا است یا نه. آیا ملاک‌ها یکی است؟ و... این موضوع‌ها و موضوع‌های دیگری از این قبیل که معنای «درست» چیست، «عدالت و انصاف» چه ارتباطی با «درست بودن» کارها دارد، چرا بزرگ‌ترها به حقوق فردی کوچک‌ترها توجه ندارند، و آیا در انجام کارها باید به پیامدها توجه کنیم یا خود عمل و...، مطالبی‌اند که گرچه به چشم خواننده مأنوس با فلسفه، و به‌ویژه فلسفه اخلاق، آشنا است، چون در قالب داستان بیان شده است، او را از پیگیری ماجرا منصرف نمی‌کند و به همین جهت کسالت‌بار و تکراری به نظر نمی‌رسد.

لیزا را که یکی از بلندترین داستان‌های فبک (P4C) است، متیولپمن^۱ - مؤسس برنامه فبک در دانشگاه ایالتی مونتكلیر در منوجری امریکا - و آن مارگرت شارپ^۲

1. Matthew Lipman
2. Ann Margaret Sharp

۳۷۶ فرهنگ، فلسفه برای کودکان و نوجوانان

نوشته‌اند؛ و تاریخ نگارش آن به دهه پایانی قرن بیستم مربوط می‌شود. این کتاب جهت انجام تحقیقات در گروه «فبک» در پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی ترجمه شده است.

